

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА БЕЗПЕКИ

DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i68.1288>
УДК 32

Г. В. Воробйова

orcid.org/0000-0002-6709-9899

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Державний університет «Одеська політехніка»*

С. С. Зозуля

orcid.org/0000-0001-6608-9755

*заступник начальника управління – начальник відділу допомоги ветеранам війни
Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації*

ЗАРУБІЖНІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ

Соціальна політика захисту громадян та незахищених верств населення є одним із пріоритетних завдань публічної політики держави. Ветерани, інваліди, пенсіонери сьогодні належать до осіб, які потребують додаткової опіки та пільгових умов із боку держави на законодавчому, фінансовому й соціальному рівнях.

Визначенню соціальної політики присвячено чимало праць сучасних дослідників. Незважаючи на численні спроби визначити поняття «соціальна політика», воно кожного разу має різні трактування. Загалом сучасні дослідники під поняттям соціальної державної політики розуміють здійснення різноманітних заходів із боку держави та організацій, що спрямовані на підвищення добробуту й соціального рівня населення, а точніше, незахищених його верств.

Проблемою політики соціального захисту ветеранів війни займалися вітчизняні та зарубіжні автори, зокрема О. Гусак, І. Дацюк, О. Кондратенко, С. Корольов, Ю. Калагін, О. Шкурпатський та інші. Однак варто визнати, що необхідне проведення більш комплексного дослідження зазначеного питання, адже проблема соціального захисту ветеранів потребує додаткового аналізу.

Мета дослідження полягає у вивченні досвіду зарубіжних країн щодо побудови системи соціальної політики захисту ветеранів.

У сучасній науковій літературі, окрім надання поодиноких дефініцій соціальної політики, автори пропонують низку класифікацій цього поняття на основі визначень, які надали інші вчені.

Так, у навчальному посібнику «Державне управління: основи теорії, історія і практика» наведено класифікацію А. Крупника, який розглядає соціальну політику держави в декількох аспектах. Він зазначає, що визначення соціальної політики можуть класифікуватися за п'ятьма групами:

1) визначення, які співвідносять поняття соціального й суспільного, тобто це виважені дії, що спрямовані на вирішення низки проблем щодо всього суспільства, повинні сприяти вирішенню суспільних цілей і завдань;

2) заходи, спрямовані на врегулювання насамперед трудових відносин, тобто врегулювання соціально-трудова спорів і протиріч за допомогою державного інструментарію публічної політики;

3) визначення у класичній його інтерпретації – як політика, що спрямована на соціальне забезпечення незахищених верств населення. До цієї групи з припущенням можна віднести не лише інвалідів, дітей і ветеранів війни, а й непрацездатних, мігрантів, безробітних. Держава повинна нести відповідальність за всіх та своїми заходами створювати сприятливі умови для їх соціалізації, підвищення рівня їхнього побуту й життя. Крім того, неможливо не враховувати також значення благодійних організацій щодо вказаних осіб, тому всебічне державне сприяння їх роботі може позитивно позначитися на загальній ситуації у країні;

4) розгляд поняття «соціальна політика» як інструменту державного публічного управління, що покликаний збалансувати соціальну напруженість у країні та не має соціального підґрунтя;

5) трактування соціальної політики з огляду на розуміння гуманістичних ідей, соціального партнерства, загальних соціальних і культурних цінностей громадянського суспільства (Надолішній, Бакуменко, 2009, с. 6–7).

Дослідження сучасних праць стосовно понятійного апарату державної соціальної політики дає можливість підкреслити, що найбільш повне визначення цього поняття запропонувала Н. Баланюк. На її переконання, соціальна політика у вузькому контексті – це цілеспрямована діяльність, що має на меті здійснення соціального захисту, створення умов для формування безпечного соціального середовища людини, забезпечення соціальної безпеки, а в широкому сенсі – система цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що сформувалася в суспільстві на певному етапі його розвитку, здійснюється на основі певних принципів і засад, спрямована на соціальний розвиток, забезпечення оптимального функціонування та розвитку соціальних відносин (Баланюк, 2011, с. 74–75).

Є багато визначень соціального захисту. Незважаючи на їх різноманітність, вони містять загальні риси, що передбачають усі приватні та громадські ініціативи, спрямовані на знедолених осіб або вразливі групи із загальною метою зменшення економічної й соціальної вразливості (Milotay, 2018).

Таким чином, можна навести визначення соціальної політики у вузькому та широкому контексті. Соціальна політика у вузькому сенсі – це спрямування діяльності суб'єктів соціального життя країни на формування безпечних умов життя для українського населення. У широкому розумінні соціальна політика являє собою сукупність видів діяльності її суб'єктів, тобто їхніх дій, рішень, що можуть знаходити своє відображення в різноманітних соціальних програмах та практиці з метою задоволення соціальних вимог і потреб суспільства.

Соціальний захист населення є одним з основних обов'язків держави. Ветерани війни в Україні та за кордоном належать до специфічної соціальної верстви населення, що підлягає особливому й уважному ставленню з боку уряду. Питаннями щодо соціального захисту незахищених верств населення переймається не тільки держава, а й різноманітні міжнародні та міжурядові організації. Адже саме ветерани війни заслуговують на пошану та суспільну повагу, яка має, крім людської цінності, ще й ідеологічну. Особливо актуальними вважаємо аналіз і рецепцію зарубіжного урядового та міжнародного досвіду на сучасному перехідному етапі державотворення в Україні на демократичних засадах.

Витрати на соціальний захист охоплюють, по-перше, соціальні виплати, які складаються з переказів у грошовій чи натуральній формі домогосподарствам та окремим особам, щоб звільнити їх від тягарів ризиків або потреб; по-друге, адміністративні витрати та інші витрати, які складаються з різноманітних видатків соціального захисту (наприклад, виплата доходу від власності тощо) (Milotay, 2018).

На міждержавному рівні Україною вибрано спрямування зовнішньої співпраці в межах Європейського Союзу та НАТО. Тому національні програми соціального захисту ветеранів отримують підтримку з боку вказаних міжнародних установ. Крім того, Україна, як учасник ООН, входить до Програми розвитку ООН. Організація з безпеки і співробітництва в Європі також надає підтримку у створенні внутрішньонаціональних програм реабілітації ветеранів війни.

Важливий внесок у розвиток реабілітаційного соціального захисту ветеранів війни здійснює діяльність Всесвітньої організації здоров'я. Проводяться засідання комітетів із реабілітації, є міжнародна система реабілітації, засноване міжнародне товариство з реабілітації, що входить до Всесвітньої організації здоров'я та ЮНЕСКО.

Необхідно зауважити, що у світі склалася національна традиція щодо вироблення внутрішньонаціональної політики соціального захисту, яка здійснюється, як правило, шляхом запровадження загальнодержавної концепції, організації діяльності органу управління соціальним захистом, налагодження державної та громадської підтримки, соціального страхування тощо.

З метою всебічного гарантування захисту ветеранів війни держава формує свою політику на базі мети, цілей і завдань. Під державною політикою захисту ветеранів війни розуміють дії та заходи, спрямовані на покращення їхніх соціально-економічних умов та підвищення їхнього добробуту, які застосовують суб'єкти політики.

Після формування основ державної політики стосовно визначеної проблеми необхідний контроль процесу її реалізації. З початком її реалізації виникає дедалі більше питань щодо визначення правильної стратегії втілення її в життя, застосування правильних механізмів та інструментів державного управління.

Щодо реалізації державної політики соціального захисту ветеранів у зарубіжних країнах використовуються майже всі основні механізми державного регулювання, що утворюють комплексний, єдиний механізм управління складною соціальною сферою.

У зарубіжних країнах соціальний захист ветеранів відбувається за поєднаною системою – зв'язком соціального державного захисту населення та інститутів громадянського суспільства, які представлені системою волонтерських та інших організацій. Особливо цікавим у світлі інтеграції України до європейського співтовариства вважаємо дослідження систем соціального захисту країн Європейського Союзу.

Необхідно зауважити, що країни Європейського Союзу мають власні системи соціального захисту та можуть встановлювати тільки зовнішньополітичні зв'язки зі співпраці в межах, наприклад, програм розвитку Європейського Союзу. Однак цікавим є досвід країн Європейського Союзу зі створення єдиного страхового простору, у межах якого відбувається, зокрема, і соціальний захист ветеранів війни.

Л. Павлова зазначає, що основними моделями соціального захисту в європейських країнах є континентальна, англосаксонська, скандинавська, південноєвропейська (Павлова, 2015, с. 156).

До країн континентальної моделі соціального захисту відносять Францію, Німеччину, Бельгію тощо. Прикметною рисою цієї моделі є те, що її автором є О. фон Бісмарк, який запровадив національну модель соціального страхування, побудовану на принципах пенсійного страхування, пенсійного страхування з причини інвалідності, страхування від нещасних випадків.

Незважаючи на проведену класифікацію, необхідно зазначити певні розбіжності в системах захисту населення кожної країни цієї групи. Так, наприклад, у Франції діє система з великою кількістю загальнодержавних видатків. У цій країні є чітко визначена система соціального страхування, досить високий рівень пенсійного страхування, розгалужена структура страхових кас, що діють незалежно. Натомість у Німеччині соціальний захист відбувається на основах соціального страхування населення. Державна політика та соціальне страхування в цій країні існують окремо, проте є поточний державний контроль.

До англосаксонської моделі соціального захисту відносять Великобританію, Ірландію. Зокрема, уряд Великобританії у своїй політиці із соціального захисту запровадив два напрями: по-перше, фінансування соціального захисту відбувається за рахунок соціальних внесків населення та державного бюджету країни; по-друге, з метою налагодження самостійного й незалежного курсу розв'язання соціальних проблем, пов'язаних із соціальним захистом, здійснюється підтримка інститутів громадянського суспільства. У Великобританії є державні та приватні соціальні програми, модель соціального захисту не побудована за принципом єдиної системи.

До скандинавської моделі соціального захисту сучасні науковці відносять Норвегію, Фінляндію, Швецію, Данію. Необхідно підкреслити, що до цієї групи країн входять держави з високим рівнем економічного добробуту. Соціальний захист у них здійснюється переважно за рахунок оподаткування, хоча є й система соціальних внесків.

Південноєвропейську модель соціального захисту представляють такі країни, як Греція, Італія, Іспанія, Португалія тощо. У вказаній групі країн спостерігається низький рівень соціальної захищеності, державна політика спрямована здебільшого на компенсаційну основу соціальної захищеності населення.

Таким чином, європейські країни залежно від економічного розвитку та статку населення мають діаметрально протилежні підходи в системах соціального захисту.

Ще одним цікавим прикладом побудови системи соціального захисту є США, де утворено так звану американську модель соціального захисту. У США, як і в інших світових країнах, першочергово була створена соціальна модель захисту населення, що формувалася за рахунок соціальних внесків робітників і роботодавців. З інфляційними змінами та з огляду на можливу загрозу валютної кризи американці впровадили накопичувальну систему соціального захисту населення.

На особливу увагу заслуговує також досвід країн пострадянського простору та тих, що нещодавно увійшли до складу Європейського Союзу.

Крім загальнодержавної політики із соціального захисту населення, у зарубіжних країнах запроваджено систему органів державної влади, які несуть відповідальність за здійснення соціального захисту ветеранів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Система органів державної влади, які несуть відповідальність за здійснення соціального захисту ветеранів

Країна	Орган державного управління
США	Міністерство у справах ветеранів
Німеччина	Міністерство оборони
Великобританія	Міністерство оборони
Франція	Міністерство збройних сил
Грузія	Державна служба у справах ветеранів
Хорватія	Міністерство у справах ветеранів
Канада	Міністерство у справах ветеранів
Австралія	Міністерство у справах ветеранів
Данія	Міністерство соціальних справ
Корея	Міністерство у справах патріотів та ветеранів
Ізраїль	Міністерство оборони
Польща	Міністерство національної оборони

На переконання В. Гордієнка, розвинуті країни мають ефективні нормативно-правові, організаційні, фінансові, інформаційні, комунікаційні та інші механізми, які змінюються й удосконалюються відповідно до мінливих умов життя та внутрішньої ситуації у країні і світі загалом (Гордієнко, 2021, с. 53). Тому особливості соціального захисту полягають не тільки в запровадженні виваженої системи соціального страхування, а й у встановленні пільгового кредитування, комунікації, пенсійному забезпеченні, соціальній реабілітації, забезпеченні житлом, сприянні проведенню перекваліфікації тощо.

Таким чином, стисле вивчення зарубіжного досвіду державної політики щодо захисту ветеранів дає змогу стверджувати, що за кордоном є декілька варіантів побудови внутрішньо-національних систем захисту ветеранів. Основними трендами є впровадження спеціального законодавства, створення спеціального державного органу та визначення рівня державної соціальної допомоги. Безумовними чинниками соціального захисту в зарубіжних державах слугують рівень національного економічного добробуту, повноваження й діяльність громадських благодійних організацій та норми законодавства.

Література

- Баланюк Н. Проблема створення та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення: порівняльно-правовий аналіз. *Форум права*. 2011. № 3. С. 28–33. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11bnjppa.pdf> (дата звернення: 12.09.2021).
- Гордієнко Є. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні : дис. ... докт. філософії з публ. упр. та адміністрування. Харків, 2021. 217 с.
- Державне управління: основи теорії, історія і практика : навчальний посібник / за заг. ред. П. Надолішнього, В. Бакуменка. Одеса : Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2009. 394 с.
- Павлова Л. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні : дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2015. 230 с.
- Milotay N. Social protection in the EU: State of play, challenges and options. *European Parliamentary Research Service*. 2018. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628258/EPRS_BRI\(2018\)628258_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628258/EPRS_BRI(2018)628258_EN.pdf) (дата звернення: 12.09.2021).

References

- Balaniuk, N. (2011). Problema stvorennia ta funktsionuvannia systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia: porivnialno-pravovyi analiz [The problem of creation and functioning of the system of non-state pension provision: comparative legal analysis]. *Forum prava – Law Forum*, no. 3, pp. 28–33. Retrieved from: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11bnjppa.pdf> [in Ukrainian].
- Hordiienko, Ye. (2021). Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky sotsialnoho zakhystu uchasnykh boiovykh dii v Ukraini [Mechanisms for implementing the state policy of social protection of combatants in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Nadolishnii, P., Bakumenko, V. (eds.) (2009). *Derzhavne upravlinnia: osnovy teorii, istoriia i praktyka: navchalnyi posibnyk* [Public administration: basics of theory, history and practice: textbook]. Odessa: Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine [in Ukrainian].
- Pavlova, L. (2015). Polityko-ekonomichniy analiz systemy sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini [Political and economic analysis of the social protection system in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Milotay, N. (2018). Social protection in the EU: State of play, challenges and options. *European Parliamentary Research Service*. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628258/EPRS_BRI\(2018\)628258_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628258/EPRS_BRI(2018)628258_EN.pdf) [in English].

Анотація

Воробійова Г. В., Зозуля С. С. Зарубіжні тренди соціальної політики захисту ветеранів. – Стаття.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, імплементація міжнародно-правових норм, уніфікація національного законодавства є тенденціями сьогодення, які не лише існують у правовому полі, а й формують ідеологічне ставлення та світогляд загалом. Сучасний стан зовнішніх і внутрішніх чинників для української держави в умовах перехідного періоду становлення демократичних засад та на тлі економічної й політичної кризи стає ключовим у процесі обрання курсів внутрішньої та зовнішньої політики.

Формування державної політики тісно пов'язане з реалізацією основних цілей щодо захисту своїх громадян із правового та соціального боку, забезпечення державного розвитку безпеки й економічного добробуту, адже саме держава відповідає за рівень життя своїх громадян.

Соціальний захист населення завжди був державною турботою, а правильна побудова соціальної політики безумовно ґрунтувалася на обранні системи й механізмів державного управління та на економічних держбюджетних можливостях країни. Соціальний захист ветеранів війни – одне із загальнодержавних завдань, що пов'язане з гарантуванням безпеки країни, формуванням її ідеологічних засад, вихованням молоді в пошані до тих, хто захищає свою батьківщину та честь.

Вивчення досвіду зарубіжних країн та історичного шляху українського державотворення свідчить про можливість вироблення стратегічних напрямів соціальної політики в обґрунтованому, найкращому та найменш затратному руслі. Саме тому дослідження в цьому напрямі привертають дедалі більшу увагу як теоретиків, так і практиків.

У представленій статті досліджуються основні системні відмінності досвіду соціальної політики зарубіжних країн. Шляхом порівняльного аналізу розкрито поняття «соціальна політика», умови та чинники формування державної соціальної політики щодо захисту ветеранів війни.

Дослідження тенденцій національної соціальної політики дало змогу обґрунтувати комплексність політичних механізмів управління системою національного соціального захисту, а також підкреслити відмінності в побудові соціального захисту в Україні та за кордоном.

Ключові слова: соціальний захист, ветерани війни, зарубіжні країни.

Summary

Vorobyova G. V., Zozulya S. S. Foreign trends in social policy for the protection of veterans. – Article.

Globalization and integration processes, implementation of international legal norms, unification of national legislation are current trends that exist not only in the legal field, but also shape the ideological attitude and worldview in general. The current state of external and internal factors for the Ukrainian state, in the transitional period of democratic principles formation, against the background of economic and political crisis, becomes prevalent in the choice of domestic and foreign policy courses.

The state policy formation is closely linked to the main goals of citizens protecting realization from the legal and social side, ensuring the state's security development and economic well-being, because the state is responsible for the standard of living of its citizens.

Population social protection has always been a state concern, and the correct construction of social policy was certainly based on the choice of system and mechanisms of public administration and economic budget opportunities of the country. Social protection of veterans is one of the national tasks related to ensuring the security of the country, forming its ideological foundations, educating young people in respect for those who defend their homeland and honor.

The study of the experience of foreign countries, the historical experience of Ukrainian statehood, speaks of the possibility of developing strategic directions of social policy in the best, most reasonable and least expensive way. That is why research in this direction is attracting more and more attention, both theorists and practitioners.

The presented article examines the main systemic differences in the experience of social policy of foreign countries. The concept of "social policy", conditions and factors of formation of the state social policy on protection of war veterans are analyzed by the comparative analysis.

The study of national social policy trends allowed to substantiate the complexity of political mechanisms for managing the system of national social protection, to emphasize the differences in the construction of social protection in Ukraine and abroad.

Key words: social protection, veterans, foreign countries.